

Heino Toomingale mõeldes

22. oktoobril oleks bioloogiadoktor Heino Tooming saanud 80-aastaseks. Tema teaduspärand hõlmab 14 raamatut ja broüüri, millest kaks on tõlgitud jaapani keelde, 313 teaduslikku ja populaarteaduslikku artiklit. Ta oli Eesti looduseuurijate seltsi auliige, Venemaa taimefüsioloogia seltsi aukorrespondentliige, Ameerika biograafiainstituudi nõunik ja teadusnõukogu auliige, Cambridge'i rahvusvahelise biograafiakeskuse teadusnõukogu auliige.

Kümmekond aastat tagasi nentis Heino ühes vestluses, et eestlastele on igiomane arutleda endamisi, mida küll teised meist mõtlevad. Seda, mida sõbrad, kolleegid ja pereliikmed temast arvavad, saab aga teada raamatust „Heino Tooming. Bibliograafia. Meenutused” (Eesti Geograafia Seltsi publikatsioonid IX, Tallinn-Saku, 2007). Vist iga maa prohvetid on pidanud kurtma, et nad pole kuulsad omal maal. Jaan Einasto koolkond sai teatavasti Eestis tuntuks alles siis, kui ajakirjanikud avastasid, et välismaal neist kirjutatakse. Arvatavasti oli professor Toominga nimi kaugete maade ökoloogide seas tuntum, kui võiks eeldada.

Paar korda on mind Läänes üllatatud küsimusega: kas tunnete ka „doktor Hiino Tuumingat”? Kodumaal teadsid lehelugejad ja raadiokuulajad teda pigem kui trombide-tuulispaskade kirjeldajat või lumeuurijat.

Eelnimetatud bibliograafias on loetletud Toominga teadustöö põhisuunad: meteoroloogia, klimatoloogia, agrometeoroloogia, aktinomeetria ehk päikesekiirguse uurimine, teoreetiline ökoloogia ja taimefüsioloogia.

1970. aastail formuleeris ta oma tuntuima teadusliku avastuse – taimkatte maksimaalse produktiivsuse printsiibi, mille kohaselt on taimede ja nende koosluse kohastumise siht saavutada oma keskkonnatingimustes maksimaalne gaasivahetus.

Heino Tooming arvutas matemaatiliste mudelite abil, millised peaksid välja nägema mingi paikkonna põllukultuurid teatud niiskusoludes ja päikesekiirguse korral. Ühtlasi selgitas ta, milline peaks olema nende fotosünteesiaparatuur, et saada maksimaalset saaki. Juba 1969. aastal kirjutas USA bioloog Robert S. Loomis: „Dr Toominga hüpotees jõuab bioloogia olemuseni ning tal on ka oluline praktiline väljund”.

Nüüd, 38 aastat hiljem, meenutab ameeriklane, kuidas tal kulus aega, et Toominga matemaatilist kontseptsiooni mõista. „Tollest ajast on tehtud suuri edusamme fotosünteesi ja hingamise protsesside kirjeldamisel. Toominga ettekanne Třeboni sümposiumil aitas tunduvalt sellele protsessile kaasa.”

Muide, tollest 1969. aasta Třeboni nõupidamisest jäi meie mees tõehhile Lubomir Nátrile senini meelde kui „tore semu ja matemaatiline modelleerija Eestist”.

Merebioloog Kirill Haitov on oma mälestustes rõhutanud, et „kui bioloogid vaid räägivad elust kui fenomenist Maal Päikese tegevuse toimet, siis Toominga töödes olid need seosed esitatud rangelt matemaatilisel kujul”.

Kolleeg Tõravere aegadest Tiit Nilson väidab, et Toomingal oli intuiitvne idee, kuidas lahendada maksimaalse produktiivsuse probleemi: „See on hea näide, et teaduses on sageli alustuseks kasulik teada, mis peab välja tulema, et siis vaadata, millised eeldused

peaksid olema täidetud, et selline nähtus saaks esineda”.

Oma mälestusteraamatus „Ilm ja inimesed” (ilmunud 2001) on Heino Tooming kirjutanud: „Intuitsioonile – sellele Jumala poolt kingitud andele peab lisanduma töö, et saavutada edu. Just töö on vahend, et saavutada edu”.

Selles raamatus kätkeb ka tema kredo: „Töö on võitlus – võitlus enese maksmapanemise eest, väärkuse säilitamise eest [---] Jõuda kaugemale, kui oled lootnud, see pakub rahuldust igal alal.”

Heino Tooming oli väga hea kirjamees, samuti kirjutajate organisaator ehk kogumike koostaja. 1970. aastal ilmus kogumik „Inimene ja ilm”, kus ta suutis panna ühtses stiilis kirjutama 28 autorit alates ilmameestest ja lõpetades moenaistega.

Kolmekümne aasta pärast üllitas sama mees, seekord üksi, samalaadse peakirjaga raamatu, kuid see käsitleb hoopis isiklike mälestusi – „Ilm ja inimesed”. Selles on juttu ka kõigist neist 35 sõbrast ja sugulasest, kes kuue aasta möödudes asusid kirja panema omi meenutusi Heinost. Ning suur tükk Eesti teadusajalugu. Millest juttu, näitab raamatu pealkiri: „Loodusteadlase meenutused ja mõtted”.

Toominga mõtted olid sageli üpris omapärased. Näiteks laiendas ta taimekoosluste maksimaalse produktiivsuse teooriat ka inimühiskonnale: „Taimekooslus on harmooniline ja kõrge produktiivsusega, kui kõik niidid on täidetud kõige konkurentsivõimelisemate liikide ja indiviididega. Sarnaselt sellele peaks ka kõik inimühiskonna niidid olema kaetud võimekate ja töökate inimestega.”

Heino Tooming leidis oma niidi elus, huvitava töö. Ainult et töösaavutused ei tulnud talle sugugi kergelt. Ta oli sageli liiga tundlik kriitika, eriti ebaõiglase kriitika suhtes. 1978. aastal põhjustas see isegi infarkti. Või ärritas tugevasti kõrgete ülemuste ignorantsus.

Tema esimesel tööpäeval Sakus agrometeoroloogia laboratooriumis kuulutas tollane ministrite nõukogu esimees (praeguses mõistes peaminister) Edgar Tõnurist: „Miks te selle mehe tööle võtsite? Eesti põllumajandus saab läbi ilma fotosünteesita!”

Nõndasamuti teatas parkümmend aastat hiljem üks uue Eesti valitsustegelane: „Milleks meile ilmaprognos?! Ilm tuleb ilma selletagi, ennusta või mitte!”

Oma eluraamatu lõpuosas on autor nentinud: „Igale inimesele on sündimisega antud ajalõik elamiseks, töötamiseks, armastuseks ja elu järjepidevuse tagamiseks. [---]

Õnnelikuks saab inimene siiski alles siis, kui ta oma võimalused teostab.”

Lõpetuseks viktoriiniküsimus: „Mis on Heino Toominga auhind?” Õige vastus: auhind, mida on alates 2007. aastast antud Euroopa tugevate tormide konverentsil (ECSS) parimale ettekandele, mille vähemalt üks autoreist on Euroopast. Selle auhinna (300 eurot) esimesed saajad 2007. aastal olid Marianne König Saksamaalt ning Monika Pajek ja Piotr Struzik Poolast. Järgmisel konverentsil (2009) pälvisid auhinna prantslased ning hispaanlased.

Heino Toominga bibliograafiat ja meenutusi temast on võimalik lugeda ka elektrooniliselt:

www.emhi.ee/data/files/erialaneteave/publikatsioonid/heino_toominga_bibliograafia.pdf

Ain Kallis (1942) on geograaf ja meteoroloog.